

David Magie, *Anadolu'da Romalılar: 2. Batı Anadolu ve Zenginlikleri* (çev. Ö. Çapar-N. Başgelen). Arkeoloji ve Sanat Yayınları. İstanbul 2004. 130 s., 5 harita. ISBN: 975-6561-09-2.

Kitap, "Olağanüstü eserlerin en olağanüstü örneği" diye tanımlanan David Magie'nin "Roma Rule in Asia Minor to the end of the third century after Christ I-II, Princeton, N.J. 1950" adlı eserinin ikinci bölümünün Türkçe'ye çevirisidir. Eserin ilk bölümü "Anadolu'da Romalılar I: Attalos'un Vasiyeti" başlığıyla 2001 yılında aynı yayın evi tarafından yayınlandı¹. Magie'nin 1661 sayfa olan iki ciltlik kitabının [ilk cildi metin; diğer cilt (s. 725-1161) ilk cildin dipnotları] Türkçe çevirisi, bu şekilde bölüm bölüm yayınlanacak olursa- ki öyle planlanmış- bu türde küçük boy kitap formunda, metin ve dipnotlar aynı kitapta toplanmış olarak, tam 23 ayrı kitap olarak kütüphanemizde yerini almış olacak. Zira Magie'nin kitabı 23 bölümdür.

D. Magie'nin Türkiye'de bir yüzey araştırması yapmadan, arkeolojik bir çalışmaya katılmadan kaleme alıp ortaya çıkardığı iki ciltlik eseri, Anadolu'nun Geç Hellenistik ve Roma Dönemi tarihi hakkında yazılmış ilk kapsamlı eseri oluşturmaktadır. Yazarına "Amerikan Filoloji Derneği Merit Ödülü"nü aldırın bu eseri çevirerek Türk okurlarına sunan Arkeoloji ve Sanat Yayınlarının sahibi sayın Nezih Başgelen ile hocam Prof. Dr. Ömer Çapar'a teşekkürlerimizi sunarız.

Kitabın orijinalinde çevirisi yapılmış olan bölüm tek başlık altında (=The Land and Its Riches) sunulmuştur. Ancak Türkçe çevirisinde bu bölüm, "Batı Anadolu ve Zenginlikleri (s. 19)" ana başlığına, "Troas (s.20-23)", "Lydia-İonia (s.23-33)", "Phrygia (s.34-35)" ve "Karia (s.35-38)" olmak üzere dört alt başlık eklenerek verilmiş, ayrıca bu bölümü takiben on sayfa *Kısaltmalar* (bibliyografya) eklenmiştir. Bölümün ayrıntılı geniş dipnotlarına (s. 51-119) ise *Kısaltmalar* listesinden sonra yer verilmiştir. Ayrıca kitapta verilen dört harita [*Batı Anadolu'nun Fiziki Haritası-Genel-* (s.VI), *Hellespontos ve Bithynia Haritası* (s.7-8), *Asia, Lydia ve Karia Haritası I-II* (s. 24-25, 48-9), *Batı Anadolu Fiziki Haritası* (s.120-121)] ile antik coğrafi adların bu günkü karşılıklarının parantez içinde verilmesi orijinalinde olmayan eklerdir.

Pergamon kralı III. Attalos, İ.Ö. 133 yılında ölmüş ve o ölmeden önce hazırlamış olduğu vasiyetiyle krallığını, Roma Cumhuriyeti'ne bırakmıştı. Roma, sonraki üç yıl içerisinde Batı Anadolu'da bir Roma eyaleti kurarak vasiyetin gereğini yaptı. Kurulan eyalete, Attalos'un krallığı'nın/dövlətinin ya da başkentinin adı olan "Pergamon" değil, Pergamon'un da içinde bulunduğu bir kıtanın adı (=Asia Eyaleti) verildi. Böylece Roma, Asya'da kurduğu bu ilk eyaleti ile egemenliğini, bir kentin egemenlik alanıyla sınırlamamış oldu. Roma'nın kurduğu eyalete kıtanın adı verme uygulaması ilk değildi. Daha önce, İ.Ö. 146 yılında- Kartaca yerle bir edildikten sonra Afrika'da kurulan eyalete "Kartaca" adı değil, Kartaca'nın da içinde bulunduğu kıtanın adı (=Afrika Eyaleti) verilmişti.

¹ David Magie, *Anadolu'da Romalılar I: Attalos'un Vasiyeti* (çev. N. Başgelen-Ö. Çapar). Arkeoloji ve Sanat Yayınları. İstanbul 2001. Bu kitabın kısa bir tanıtımı, Prof.Dr. Oğuz Tekin tarafından Toplumsal Tarih Dergisi'nde (sayı 101/Mayıs 2002) yapıldı.

Yeni Yayınlar

Kitap, Roma Cumhuriyeti'nin valileri ve aç gözlü vergi toplayıcıları (=Publicani) tarafından altmış yıl boyunca istismar edilecek olan Batı Anadolu'nun zenginliğini anlatır. Batı Anadolu'nun sınırları, Karia'nın güney kesimini, Attalos'un krallığı'nın büyük bölümünü içine alıyor, kuzeyde Propontis (=Marmara Denizi) ve Olympos (=Uludağ) silsilesine, güneyde Marmaris boğazına kadar ulaşıyordu. Eyaletin verimli bölgeleri ırmak ve çayların geçtiği yerlerdi. Doğu'dan batıya dik olarak inen dağları, orman bakımından zengindi. Kitap, bu zenginliklerin kaynağı olan dağlar ve akarsuları antik ve günümüz adlarıyla birlikte verir.

Zenginliğin bir diğer aracı ulaşım yollarıydı. Doğa belki hiçbir yerde, belli başlı ulaşım yollarının yönlerini Batı Anadolu'da olduğundan daha kesin olarak kabul ettirmemiştir. Kitapta, o günlerden bugüne, esaslı bir değişime uğramadan kullanılmış bulunan bu yollara oldukça geniş bir yer vermiştir.

Pergamon kralları için başlıca kereste malzemesi sağlayan Batı Anadolu bölgesi, Troas'tı. Özellikle İda Dağı (=Kaz Dağı), köknar ve meşe ağaçlarıyla ünlüydü. Asia'nın en iyi reçinesi ve Sakız Ağacı'ndan elde edilen ve tıpta kullanılan yağ (=Terebentin) bu bölgeden sağlanıyordu. Meşe ağaçlarıyla kaplı olan Phrygia ormanlarından sedir ağacı da temin ediliyor, dağlarının yamaçlarında at yetiştiriliyordu.

Troas bölgesindeki Abydos'un güneyindeki dağlar ile Lydia'daki Paktalos (=Sart Çayı) ırmağından (buradaki altın Hıristiyanlık dönemi başında tükenmişti) elde edilen altın, Mysia'nın kuzeybatı kesimindeki Aisepos (=Gönen Çayı) kaynaklarına yakın olan Argyria'dan (yerleşme adını madeninden almıştır), Tarsios (=Çakıroba Çayı) ve Enbeilos Irmağı'nın yukarı vadisindeki Perikharaksis'ten, Karia bölgesindeki Myndos'un (=Gümüşlük) arkasındaki tepelerden elde edilen gümüş, Troas bölgesinde, Kaz Dağı'nın batısındaki Anderia'dan elde edilen çinko, Bergama'nın kuzeyindeki dağlardan elde edilen bakır, Lesbos (=Midilli)'daki maden ocakları (demir ve kurşun), Batı Anadolu'daki maden zenginlikleriydi. Hellepontos'a girişteki Sigeion (=Yenişehir)'da bakırcılar loncası (s.21), İzmir (Smyrna)'da kuyumcular ve gümüşçüler loncası, Akhisar (Thyateira)'da ve Pamukkale (=Hieropolis)'de Bakırcı Birlikleri vardı. Efes'te gümüşçüler güçlüydüler. Burada Hıristiyanlığı yaymaya çalışan Azis Paulos'a karşı ayaklanan halkın arkasında onlar da vardı.

Değerli taş ve mermer ocakları Batı Anadolu'nun bir başka zenginliği idi. Behramkale (=Assos)'de sarcophagus denilen lahit için kullanılan taş türü ile Prokonnesos (=Marmara Adası)'dakilerden daha beyaz ve daha pahalı olan beyaz mermer elde ediliyordu. Çeşitli yarı değerli taş ve mermer üretilen bir başka yer Midilli adasıydı. Lydia'da Gediz (=Hermos) havzasındaki tepelik arazide mavimsi mermer, Messogis'in güneyinde çeşitli taş türleri elde ediliyordu. Miletos yakınında, Latmos Dağı'nın güney eteğinde mermer ocakları vardı. Erythrai (İldırı)'da ve Phokaia'da (=Foça) mil taşları ve döşemeler için kullanılan taş türleri, Smyrna yakınında yeşil tebeşir, Samos'tan beyaz tebeşir elde edildi. Mermer, Phrygia'nın en önemli ticari metalarındandı. Dokimeion (=İscehisar), "pavonazetto" denilen ve sık erguvan lekeli, hafif şeffaf beyaz mermerlerin çıkarıldığı taş ocaklarına sahipti. Synnada (=Şuhut), Yukarı Maiandros (=B. Menderes) üzerindeki Thiounta (=Gözler-Denizli)'ya yakın dağlar diğer mermer ocaklarıydı. Karia'daki mermer ocakları, Iasos (=Kıyıkışlacık), Mylasa'nın batısındaki dağ ile Alabanda'nın etrafındaki dağlardaydı. İlkinden benekli kırmızı ve beyaz mermer, ikincisinde kamu binalarının yapımında kullanılmış olan beyaz mermer çıkarıldı. Alabanda'nın mermeri siyahtı.

Yeni Yayınlar

Endüstride en önemli ürün tekstildi. Ege limanlarıyla sıkı ekonomik bağı olan Kolossai (=Honaz), Laodikeia (=Goncalı) ve Hieropolis (=Pamukkale), tekstil üreten kentlerdi. Ayrıca İyonya limanları, Miletos, Hermos (=Gediz) ve Büyük Menderes (=Maiandros) havzasında yer alan kentler ile Lydia'da Sardeis ve Thyateira'da ve Phrygia'da da tekstil yaygındı. Efes'te, Alaşehir (=Philadelphia)'de "yün işçileri", "Yün Satıcıları" ve "Harmaniye Satıcıları" gibi gelişmiş loncalar vardı. Pamukkale (=Hieropolis)'de "Yün İşçileri" loncasından başka "Halı Dokuyucuları", "Erguvan Bezi Boyacıları" loncaları vardı. Kentin kireçli olan suyu, boyamada kullanılmıştı. Goncalı (=Laodikeia), parlak siyah yünüyle ünlüydü. Miletos (=Milet), Tralleis (=Aydın) ve boyama yöntemleriyle ünlü Thyateira (=Akhisar)'da keten dokumacılarının loncaları vardı. Sardeis (=Sart) keten ağlarıyla ünlüydü. Lydia'da altın ipliği ile dokunan bir cins kumaş (=sırma), Romalıların "Attalık" dediği halı ve giysiler, Kos'ta ipekli kumaşlar üretildi.

Batı Anadolu'nun ihraç mallarından olan seramiğin üretim merkezleri İonia kentleriydi. Teos (=Sığacık) içki kapları üretir, Miletos, Mısır'a kendi adlarıyla anılan (Miletos kapları) ihraç ederdi. Akhisar (=Thyateira)'da çömlekçiler loncası vardı. Mytilene'de bezemeli iki tip gümüş içki kabı üretiliyordu.

Post ve dericilik de önemli bir zenginlik kaynağıydı. Bu endüstri dallarının da loncaları kurulmuştu. Bu loncalardan birisi Mytilene'deydi. Ancak dericiliğin ana üretim merkezi Lydia idi. Kolophon (=Değirmendere), ayakkabı üretimiyle ünlenmişti.

Şarap ve zeytin yağı, Batı Anadolu ve eyaletin Ege'deki diğer parçalarının bir başka zenginliğini oluşturuyordu. İçine az miktarda deniz suyu katılarak üretilen Lesbos'un şarabı, Mısır ve İtalya'ya ihraç ediliyordu. Şarabıyla ünlü olan diğer kentler şunlardı: Apameia (=Dinar), Halikarnassos (=Bodrum), Myndos, Knidos (=Datça). Sonuncusu tıbbi nitelikleri dolayısıyla beğeniliyordu. Kos'ta ise beyaz şarap üretiliyordu. Özellikle Lydia'da olmak üzere ülkenin zenginlikleri arasında lüks maddeler de vardı. Sardis parfümleriyle ünlüydü. Fakat Efes'te yapılanlar Sardeis'inkinden daha üstündü. Smyrna, Mytilene, Pergamon ve Kos'ta da parfümün değişik türleri üretilmiştir.

Kısa bir özette tanıtmaya çalıştığımız bu kitap, Batı Anadolu'nun Geç Hellenistik ve Roma dönemi zenginliği ve ekonomisinin yanısıra tarihi, coğrafyası ve arkeolojisiyle ilgilenen herkes için bir solukta okunabilecek türde çok yararlı ve değerlidir. Dipnotlarındaki bol kaynakçası ve bilimsel tartışmaları Batı Anadolu'nun eskikağ tarihiyle ilgilenenlere yol göstericidir. Magie'nin bu klasik eserinin diğer bölümlerinin çevirilerinin de kısa zamanda yayınlanacağını umuyoruz.

Mehmet Ali Kaya

